

۱۴۲۸۱۳۱

ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی

مسلک

دکتر مهدی ناظمی اردکانی

سید سربفی زارچی

انتشارات آثار فکر

تهران - ۱۳۹۷

17/18/19

www.ketab.ir

سرشناسه	: ناظمی اردکانی، مهدی، ۱۳۳۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی: مسجد/ مهدی ناظمی اردکانی، حمید شریفی زارچی
مشخصات نشر	: تهران: آثار فکر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۶۴۰ ص.
شابک	: 978-600-8833-44-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۶۲۹] - ۶۴۰
موضوع	: مسجدها- ایران - برنامه های فرهنگی Mosques-- Iran-- Cultural programs
موضوع	: مسجدها- ایران - جنبه های اجتماعی Mosques-- Iran -- Social aspects
موضوع	: مسجدها- کشورهای اسلامی Mosques-- Islamic countries
موضوع	: مسجدها- ایران - مدیریت Mosques-- Administration-- Iran
موضوع	: مسجدها- قوانین و مقررات- ایران Mosques-- Law and legislation-- Iran
شناسه افزوده	: شریفی زارچی، حمید، ۱۳۵۹ -
رده بندی کنگره	: BP۱۳۹۷۲۶۱ س ۲ ن/
رده بندی دیویی	: ۷۵/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۳۴۵۵۲۰

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نوری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ - نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی؛ مسجد

مولف: دکتر مهدی ناظمی اردکانی - حمید شریفی زارچی

ناشر: انتشارات آثار فکر

چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۳۳-۴۴-۴

قیمت ۵۸۰۰۰ تومان

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۵
فصل اول: مسجد، نهاد محوری در ساخت تمدن نوین اسلامی.....	۲۱
مقدمه.....	۳۳
گفتار اول: فرهنگ و ساماندهی فرهنگی.....	۲۵
فرهنگ.....	۲۵
خصوصیات اصلی فرهنگ.....	۲۶
حوزه‌های فرهنگ.....	۲۷
مدیریت راهبردی فرهنگی.....	۳۱
ساماندهی دستگاه‌های فرهنگی.....	۳۳
ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی.....	۳۵
گفتار دوم: مسجد و نقش و جایگاه آن در جامعه اسلامی.....	۳۹
واژه‌شناسی مسجد.....	۳۹
جایگاه مسجد در منظومه اندیشه دینی.....	۴۰
نقش‌ها و کارکردهای ۱۲ گانه مسجد.....	۴۱
اولویت‌های کارکردی مساجد در دوران کنونی.....	۶۵
نقش راهبردی مسجد در مقابله با جنگ نرم.....	۶۶
مسجد و مقابله با آسیب‌های اجتماعی.....	۶۹
نقش‌ها و کارکردهای مسجد در رشد و تعالی خانواده.....	۷۰
مقایسه کارکرد مسجد در ایران با دیگر کشورها.....	۷۷
گفتار سوم: سیر تطورات تاریخی مسجد.....	۷۹
دوران صدر اسلام؛ سیره حاکمیتی پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم).....	۷۹
دوران فتوحات و آغاز ارتباط مسلمانان با دیگر تمدن‌ها؛ روش خلفای سه گانه، بنی امیه، بنی عباس و.....	۸۰
دوران پس از فتوحات تا آغاز جنبش‌های سیاسی دینی.....	۸۵

۸۷	 دوران جنبش های سیاسی امت اسلامی
۸۸	 دوران قبل از انقلاب اسلامی در ایران
۹۰	 دوران انقلاب اسلامی و پس از آن در ایران
۹۳	 گفتار چهارم: محوریت مسجد در شهرهای اسلامی
۹۳	 مبنای نظام داخلی واحدهای شهری
۹۳	 مرکزیت مسجد
۹۴	 تمرکز شهری
۹۴	 تمرکز امور داد و ستد
۹۵	 مطابقت نظام واحدهای شهری
۹۵	 جایگاه مرکزی بازار
۹۶	 برجستگی جایگاه مسجد مرکزی
۹۷	 مسجد محوری در جامعه اسلامی
۱۰۲	 گفتار پنجم: مسجد طراز نظام اسلامی
۱۰۳	 پارادایم های مسجد طراز نظام اسلامی
۱۰۶	 شاخص های مسجد طراز نظام اسلامی
۱۰۸	 شاخص های مدیریت در مسجد طراز اسلامی
۱۰۹	 شایستگی های امام مسجد
۱۱۱	 شایستگی های فعالان
۱۱۲	 شایستگی های مأمومین
۱۱۵	 منابع مادی و مالی
۱۱۷	 اقدامات
۱۲۳	 تنوع برنامه ها
۱۲۴	 کیفیت برنامه ها
۱۲۸	 جذب حداکثری
۱۲۹	 هدایت و تعالی

گفتار ششم: مسجد در بیانات امام خمینی (ره) و آیت الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله)..... ۱۳۲

مسجد در بیانات امام خمینی (ره)..... ۱۳۲

اهمیت و جایگاه محوری مسجد در صدر اسلام (سیره نبوی (ص)) و انقلاب اسلامی و سایر کشورهای اسلامی..... ۱۳۲

مسجد طراز اسلامی (ماهیت، شاخص‌ها و کارکردها)..... ۱۳۴

تکلیف شناسی و آسیب شناسی مساجد از منظر مسجد طراز اسلامی..... ۱۳۸

تکلیف شناسی و آسیب شناسی ائمه جماعت از منظر امام جماعت طراز اسلامی..... ۱۴۱

مسجد در بیانات آیت الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله)..... ۱۴۸

اهمیت و جایگاه محوری مسجد در صدر اسلام (سیره نبوی (ص)) و انقلاب اسلامی و سایر کشورهای اسلامی..... ۱۴۸

مسجد طراز اسلامی (ماهیت، شاخص‌ها و کارکردها)..... ۱۵۴

تکلیف شناسی و آسیب شناسی مساجد از منظر مسجد طراز اسلامی..... ۱۶۰

تکلیف شناسی و آسیب شناسی ائمه جماعت از منظر امام جماعت طراز اسلامی..... ۱۶۷

گفتار هفتم: رابطه حکومت و مسجد در نظام اسلامی..... ۱۷۵

دیدگاه‌های نظری رابطه استراتژیک مسجد و دولت..... ۱۷۵

خلود مداخله حکومت در حوزه مساجد در سیره نبوی (ص)..... ۱۷۸

خلود مداخله حکومت در حوزه مساجد در دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و آیت الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله)..... ۱۸۲

فصل دوم: توصیف و تحلیل وضعیت موجود مساجد..... ۱۸۷

مقدمه..... ۱۸۹

گفتار اول: اطلس و نقشه آمایش مساجد..... ۱۹۰

اطلس مساجد..... ۱۹۰

اطلس دستگاه‌های فرهنگی..... ۱۹۱

آمایش مساجد..... ۱۹۵

گفتار دوم: توصیف وضعیت موجود مساجد..... ۱۹۹

گزینش طرح تهیه شناسنامه مساجد و اماکن مذهبی کشور در سال ۱۳۷۵..... ۱۹۹

وضع موجود مساجد کشور..... ۱۹۹

۲۰۴	وضع دسترسی به مساجد موجود در کشور (بررسی فواصل مسافتی بین مساجد شهری و روستایی)
۲۰۶	وضع فعالیتی مساجد در دسترس کشور
۲۰۸	گزارش طرح آمارگیری جامع فرهنگی کشور در سال ۱۳۸۱
۲۰۸	ویژگی های عمومی مساجد
۲۱۲	ویژگی های کالبدی و تجهیزات مساجد
۲۱۶	ویژگی های روانی انسانی مساجد
۲۱۹	عملکرد مساجد
۲۲۹	یافته های پیمایش ملی ارزش آونگش های ایرانیان: موج سوم (۱۳۹۴)
۲۴۱	اطلس و نقشه آمایش مساجد
۲۴۱	اطلس مساجد کشور
۲۴۷	نقشه آمایش مساجد شهر تهران
۲۵۹	نقشه آمایش کانون های فرهنگی، هنری مساجد شهر تهران
۲۷۱	مؤلفه ها، زیرمؤلفه ها و شاخص های اصلی، در شاخص وضعیت موجود مسجد در کشور
۲۷۵	گفتار سوم: تحلیل وضعیت موجود مدیریت کلان مساجد
۲۷۵	لگوی مفهومی تحلیل وضعیت مسجد در کشور
۲۸۰	تحلیل وضعیت موجود مدیریت مساجد کشور
۲۸۱	آسیب ها و چالش های مربوط به قوانین
۲۸۲	آسیب ها و چالش های ساختاری، مدیریتی و مالی
۲۸۴	آسیب ها و چالش های فیزیکی و سخت افزاری
۲۸۵	آسیب ها و چالش های مربوط به نیروی انسانی و کارگزاران
۲۸۶	آسیب ها و چالش های محتوایی و برنامه ای - کارکردی
۲۸۸	چالش ها و مشکلات اساسی در حوزه مسجد
۲۸۸	چالش های سازمانی و مأموریتی
۲۸۹	ضعف مالی مساجد کشور
۲۹۰	عدم بازشناسی کارکردها و روش های انجام فعالیت ها
۲۹۱	ابهام در تعریف استقلال مساجد
۲۹۲	ضعف در تأمین و مدیریت نیروی انسانی مسجد

عدم وجود سامانه آماری مسجد و فقدان اطلاعات جامع از وضعیت مساجد کشور..... ۲۹۳

ساخت مراکز متعدد فرهنگی و هنری به جای تقویت و گسترش فضای فرهنگی و هنری مساجد..... ۲۹۴

فصل سوم: مسجد در آئینه قانون..... ۲۹۷

مقدمه..... ۲۹۹

گفتار اول: وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مرتبط با حوزه مسجد..... ۳۰۱

سازمان‌ها، نهادهای متولی امور مساجد..... ۳۰۱

نهادهای دولتی و فرهنگی..... ۳۰۲

وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مرتبط..... ۳۰۲

مراکز و سازمان‌ها، مولزی..... ۳۰۲

گفتار دوم: اهم قوانین و مقررات حوزه مسجد..... ۳۱۰

اسناد بالادستی درخصوص سیاست‌ها، مرتبط با حوزه مسجد..... ۳۱۱

مصوبات شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران..... ۳۱۱

سیاست‌های کلی مصوب مقام معظم رهبری..... ۳۱۳

مصوبات مجلس شورای اسلامی..... ۳۱۵

مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی..... ۳۳۹

مصوبات شورای فرهنگ عمومی..... ۳۵۲

مصوبات هیأت وزیران..... ۳۵۵

مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری..... ۳۸۳

مصوبات شورای اسلامی شهر تهران..... ۳۸۷

اسناد وزلر تخته‌ها و سازمان‌های مرتبط با حوزه مسجد..... ۳۹۲

مصوبات مرکز رسیدگی به امور مساجد..... ۳۹۲

مصوبات ستاد پشتیبانی و هماهنگی امور مساجد..... ۴۱۵

مصوبات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه..... ۴۲۶

مصوبات ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور..... ۴۳۰

مصوبات مجمع خیرین مسجدا ساز..... ۴۳۵

۴۳۷	گفتار سوم: تحلیل و بررسی قوانین و مقررات حوزه مسجد
۴۳۸	جمع بندی و تحلیل
۴۴۹	گفتار چهارم: تبیین اهمیت و جایگاه مسجد در سیاست های فرهنگی
۴۶۱	فصل چهارم: مدیریت کلان مساجد در نگاه صاحب نظران
۴۶۳	مقدمه
۴۶۴	گفتار اول: مرآة بررسی های کارشناسی
۴۹۲	گفتار دوم: هم مباحث مطرح شده در جلسات کارشناسی
۵۲۱	فصل پنجم: مدیریت مسجد در نگاه پژوهشگران
۵۳۳	مقدمه
۵۲۴	حسن عابدی جعفری (۱۳۸۵)
۵۲۴	محمدرضا موحدی (۱۳۸۴)
۵۲۶	رسول عباسی (۱۳۸۹)
۵۲۷	امیرمسلم کشانی زاده (۱۳۹۱)
۵۲۸	سیل سجاده میر غضنفری (۱۳۹۱)
۵۲۹	امیرحسین بنایی (۱۳۹۰)
۵۳۰	میشم فرخی (۱۳۸۹)
۵۳۱	میشم فرخی (۱۳۹۳)
۵۳۲	محمدعلی موظف رستمی (۱۳۹۰)
۵۳۲	زهرا قربانزاده سولر (۱۳۹۰)
۵۳۴	رضا گودرزی (۱۳۹۴)
۵۳۵	غلامرضا طالقانی و دیگران (۱۳۸۹)
۵۳۶	حمید خیرآبادی (۱۳۹۷)
۵۳۷	دکتر مهدی ناظمی اردکلی، محمدتقی امینی، حمید شریفی زارچی (۱۳۹۴)
۵۳۸	مهدی ترکمنی (۱۳۹۱)
۵۳۹	کوروش فتحی (۱۳۸۴)
۵۴۰	آثار انجم شعاع (۱۳۸۷)

۵۴۰	 مهديه ترمی زیارتگاهی (۱۳۸۹)
۵۴۱	 ثریا الحیری (۱۳۸۱)
۵۴۱	 فرزانه خیاطزاده (۱۳۷۴)
۵۴۲	 مریم مزجعی (۱۳۷۱)
۵۴۳	 بنفشه اقبالی (۱۳۷۱)
۵۴۳	 فاطمه شکوفه (۱۳۷۱)
۵۴۴	 جواد نظری (۱۳۶۰)
۵۴۵	 شورای دینی اسلامی سنگاپور (۲۰۰۳)
۵۴۷	 محمدحسین - فرزانه (۱۳۹۲)
۵۴۸	 جمعی از نویسندگان (۱۳۹۴)
۵۴۹	 میثم صداقت زاده (۱۳۹۴)
۵۵۱	 سازمان تبلیغات اسلامی (۱۳۸۵)
۵۵۳	 محمدحسین قدوسی - عبدالرضا حاجیلری (۱۳۸۵)
۵۶۳	 فصل ششم: ساماندهی فعالیت‌های حوزه مسجد و الزامات آن
۵۶۵	 مقدمه
۵۶۷	 گفتار اول: الزامات ساماندهی فعالیت‌های حوزه مسجد
۵۸۳	 گفتار دوم: تبیین الزامات ساماندهی فعالیت‌های حوزه مسجد
۶۲۷	 منابع و مآخذ

پیشگفتار

مهندسی فرهنگی کشور، ایجاد هماهنگی و انسجام و هم‌جهت‌سازی دستگاه‌های کشور اعم از دولتی و غیردولتی و فرهنگی و سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در باب فرهنگ و ارزش‌های اسلامی است. ترسیم نقشه مهندسی فرهنگی کشور مأموریت خطیری است که بر عهده شورای عالی انقلاب فرهنگی قرار دارد. اصلی‌ترین نکته‌ای که در مهندسی یک نظام یا سیستم در سطح کلان یا خرد وجود دارد پاسخ به این سؤال است که جزء اساسی یا زیرسیستم محوری، ر آن نظام و یا سیستم کدام است؟

از جمله نهادهای فرهنگی حائز اهمیت که نقش مهمی را در جامعه اسلامی ایفا می‌نماید، مساجد می‌باشند. مساجد، اندامان ظهور اسلام به عنوان نهاد محوری این شریعت آسمانی یا محور اصلی جامعه اسلامی^۱ مطرح شده است. علت نامگذاری آن بدین جهت بوده که «در فرهنگ دینی نام مسجد یاد آور بندگی و کرنش در پیشگاه خداوند متعال است. مسجد یعنی جایگاه سجده و سجده اوج عبادت و بندگی انسان برای خداست. در حقیقت برترین و اصیل‌ترین محل برای عبادت و تقرب جستن به خداوند متعال مسجد است» (ضرابی، ۱۳۸۴: ۲۷۰).

نقش کلیدی مسجد در شکل‌گیری و پیشرفت جامعه اسلامی در صدر اسلام، امری غیرقابل انکار است. به گواهی تاریخ، پیامبر اکرم (ﷺ) در اولین قدم برای پایه‌گذاری حکومت اسلامی در مدینه، به ساخت مسجد همت گماشتند. «مسجد» به عنوان مهم‌ترین پایگاه و مرکز گردهمایی مسلمانان در طول تاریخ، افزون بر کارکرد عبادی، کارکردهای دیگری نظیر کارکرد آموزشی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی داشته

۱. اهمیت این نهاد دینی به حدی است که به عنوان خانه‌های خدا بر روی زمین، جایگاه پیامبران و بهترین مکانها معرفی شده است. «الا ان بیوتی فی الارض المساجد، ترضی لاهل السماء کما ترضی النجوم لاهل الارض» (حر عاملی، ۱۴۰۳ق، ج ۱: ۳۸۱)، «خیر البقاع المساجد»، «المساجد مجالس الانبیاء» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج ۳: ۳۱۳-۳۱۴).

است. این امر نشان از جایگاه و اهمیت والای این مکان مقدس در پیشبرد اهداف جامعه اسلامی دارد. می‌توان تأکیدات قرآن و روایات معصومان (علیهم‌السلام) در مورد مسجد را نیز از همین منظر نگریست.

این نهاد جامعه مسلمانان «اصلی‌ترین پایگاه دین، اخلاق و معنویت و برترین مکان تقویت ایمان و عالی‌ترین مرکز نشر آگاهی و بصیرت و والاترین کانون احیا و تقویت اندیشه و مهم‌ترین مکان گسترش فعالیت‌های علمی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در نظام اسلامی است» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۶: ۱۳).

در طول تاریخ، جایگاه مسجد فراز و فرودهای فراوانی داشته است. نقطه اوج اثربخشی مسجد در جنبش‌های سیاسی و سیاسی تاریخ اسلام نمایان است؛ جنبش‌هایی مانند جنبش مختار، جنبش زین‌العابدین و جنبش صاحب‌فخر از مسجد آغاز شده است (الویری، ۱۳۸۶: ۱۰۰). در قرون جدید با پیشگامی روشنگران و اصلاح‌گران اسلامی، مسجد پایگاهی مهم برای آغاز و هدایت جنبش‌های سیاسی و اجتماعی بوده است (عابدی جعفری، ۱۳۸۴: ۹۸). در این میان، پیروزی انقلاب اسلامی ایران در بهمن ۱۳۵۷، جایگاه رفیع مسجد در ایجاد حرکت‌های اجتماعی را بیش از پیش نمایان ساخت. در این انقلاب، مسجد به‌عنوان مهم‌ترین مرکز رایج و اتفاق فکر مبارزان، نقش سترگی در پیروزی انقلاب اسلامی داشت. رهبران دینی، اندیشه‌پردازان، مسجد را پایگاه اصلی خود قرار داده و با ایراد سخنرانی در مساجد، به روشنگری و هدایت آحاد افراد جامعه می‌پرداختند. در این دوره، مسجد به وضعیت ایده‌آل خود نزدیک و بیش‌ترین کارکرد مورد انتظار آن در این دوره احیا شد.

به نظر می‌رسد به‌رغم جایگاه برجسته مسجد در آموزه‌های دین و نیز در تحولات تاریخی جوامع اسلامی، در عصر کنونی با ظهور فزاینده فناوری‌های گوناگون اطلاعاتی و ارتباطی و افزایش ضریب نفوذ این فناوری‌ها در عرصه‌های گوناگون زندگی اجتماعی، و نیز شکل‌گیری و گسترش نهادهای فرهنگی موازی و رقیب، تا حدودی جایگاه کانونی نهاد مسجد دستخوش تغییراتی شده است. امروز در ایران اسلامی،

مسجد به عنوان اصلی ترین پایگاه نشر دین، از جایگاه مطلوبی برخوردار نیست. عدم اهتمام به ظرفیت های مسجد برای پیشرفت جامعه و عدم بهره گیری اقشار جامعه از ظرفیت های ارتباطی و اجتماعی مسجد، به عنوان اصل ترین شبکه ارتباطی و زمینه ساز پیوند و اعتماد اجتماعی، سبب تنزل جایگاه و اهمیت این نهاد دینی در جامعه و بروز آسیب ها و چالش هایی در این زمینه شده است (کاشانی زاده، ۱۳۹۱: ۳۲).

مساجد از لحاظ اقدامات مدیریتی دارای نقاط ضعف جدی هستند. متأسفانه در برخی مساجد تلاش خاصی جهت حاکم کردن فرهنگ ارزشی بر رفتار مأمومین صورت نگرفته و ضعف عمومی مدیریت چندان جدی گرفته نمی شود. ضعف رهبری، برنامه ریزی، نقش کار، هماهنگی بین افراد یا واحدها، کم توجهی به تشکیل جلسات مداوم برای تبادل نظرات بین فعالان مسجد، روی آوردن به تصمیمات فردی و ضعف تصمیم گیری مشارکتی، ضعف آموزش و توسعه منابع انسانی مسجد به همراه کم توجهی به جذب جوانان، ضعف در استفاده بهینه از منابع و امکانات و عدم رعایت اولویت در مصرف منابع، ضعف مدیریت نارض و ارتباطات و ضعف نظارت، ارزیابی و کنترل فعالان از جمله نقاط ضعف مسئولان مساجد است. یکنواختی و عدم بهبود برنامه های مساجد یکی دیگر از اشکالات اساسی مدیریت مساجد است. طراحی و بهبود نظام مند برنامه ها، مورد توجه فعالان مساجد نیست و تنوع مخاطبان مسجد و استفاده از زبان هنر در طراحی برنامه ها کمتر دیده می شود "گوبرداری از مساجد موفق و حتی سیره معصومین (علیهم السلام) در حاشیه قرار دارد (عباسی، ۱۳۹۰).

با مطالعه وضعیت فعلی مساجد کشور و بررسی سیستم حاکم بر آنها به این نتیجه خواهیم رسید که در حال حاضر بیش از ۱۵ سازمان به صورت پراکنده و منفک از هم و بدون انسجام و هماهنگی در مسجد فعال می باشند و به دلیل فقدان برنامه های راهبردی مشخص و نیز تعدد مراکز تصمیم گیری و شیوه های اجرایی ناهماهنگی غیر فراگیر و همچنین پراکندگی منابع مالی، امکانات و... موجب پایین آمدن میزان کارایی و بهره

وری این نهاد شده اند (معاونت بقاع و اماکن متبرکه سازمان اوقاف و امور خیریه، ۱۳۸۶).

عدم وجود نگاه کلان و راهبردی در امر مدیریت بر مساجد (مدیریت راهبردی مساجد) و مدیریت در مساجد، نه تنها باعث از بین رفتن فرصت‌های موجود و عدم استفاده بهینه از ظرفیت‌های مسجد در ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی شده، بلکه باعث وارد آمدن خدشه به جایگاه مساجد و وجهه حاکمیت اسلامی نیز شده است. در عصری که رقبای مساجد، چه از نظر تعداد و چه از نظر برنامه‌هایشان، بیش از پیش متنوع‌تر و قوی‌تر می‌شوند. تبدیل شدن مساجد به عنوان گسترده‌ترین شبکه فراگیر اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران به کانون تحولات فکری- فرهنگی هر محله، نیازمند تحول در شیوه‌های مدیریت و سیاست‌گذاری در سطح کلان در حوزه مساجد جهت بهره‌برداری بهتر و دقیق‌تر از این نهاد دینی و نیز برنامه‌ریزی و تلاش گسترده سازمان‌های مرتبط با مساجد است.

تأمل در این فراز از فرمایشات امام خمینی (ره) که فرمودند «مسجد محلی است که از آن باید امور اداره بشود. این مساجد بود که این پیروان را برای ملت ما درست کرد. این (مساجد) مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشد. پیروزی ما برای اداره مسجد است» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۵) و این سخن آیت‌الله العظمی سامنه‌ای (ره) که می‌فرمایند: «آیا این به مقتضای حق و مصلحت است که مساجد بنابر شان شکاف دوره‌های پیش از انقلاب بلکه در مواردی با افت کیفی و کمی اداره بشود» (۱۳۷۰/۱۱/۱۴) اهمیت و ضرورت توجه بیش از پیش به جایگاه والای مسجد و تحول در مهندسی و مدیریت آن را قابل درک می‌سازد.

در نظام اسلامی، جایگاه محوری، مسجد است. نظام اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی را جز بر محور مسجد نمی‌توان طراحی و مهندسی نمود. مسجد باید محور هر محله‌ای در شهرهای کشور اسلامی باشد و بر حول این محور واحدهای ارائه دهنده خدمات فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به مردم محله سامان بپذیرند. بنابراین

مهندسی فرهنگی کشور باید بر محور مسجد انجام شود. در این صورت همانگونه که مسجد، پایگاه نهضت و پناهگاه انقلابیون مسلمان و پشتوانه عظیم پیروزی انقلاب اسلامی بود، اصلی‌ترین سنگر و جایگاه پاسداری از انقلاب اسلامی نیز خواهد شد.

آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله) با عنایت به مشکلات ناشی از ناهماهنگی بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی و در جهت حذف دوباره کاری‌ها و فعالیت‌های پراکنده، منطقی کردن هزینه‌ها و فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت مردم در سازمان‌ها و نهادهای متولی امور فرهنگی کشور و ضرورت ساماندهی تشکیلات این نهادها، در پیوست حکم خود به اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۸۶ چنین فرمودند که «ضروری است ساز و کارهای لازم به منظور هماهنگی و مدیریت کلان دستگاه‌های فرهنگی، اجرایی شدن مجموعه محووبات و همچنین پیگیری و نظارت مستمر بر اجرای تصمیمات شورا توسط دستگاه‌های مربوطه از سوی شورا در اسرع وقت تدوین گردد». به این منظور کارگروه مدیریت کلان دستگاه‌های فرهنگی با هدف نظم‌دهی و انسجام‌بخشی به مجموعه فعالیت‌های فرهنگی دستگاه‌های مختلف اعم از دولتی، نیمه‌دولتی و غیردولتی تشکیل شده است. در بین موضوعات مختلف ساماندهی فعالیت‌های فرهنگی، یکی از موضوعاتی که از حیث اهمیت بالایی برخوردار است و نزدیک به یک سال به صورت مستمر مورد توجه این کارگروه قرار گرفته، ساماندهی و مدیریت کلان مساجد بوده است.

با عنایت به موارد فوق کارگروه مدیریت کلان دستگاه‌های فرهنگی در انجام مأموریت و وظیفه‌ای که در باب ایجاد هماهنگی و انسجام میان دستگاه‌های فرهنگی و ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی بر عهده دارد، با تأکید فراوان بر جایگاه محوری مساجد و با بررسی‌های کارشناسی گسترده با مشارکت کامل دستگاه‌های فرهنگی و بهره‌گیری از مطالعات اسنادی، سوابق پژوهش‌های میدانی انجام‌شده و مصاحبه با صاحب‌نظران و مدیران حوزه مسجد، با تبیین جایگاه، نقش و وظایف سازمان‌های مرتبط با حوزه مساجد، نسبت به تهیه و تدوین الزامات ساماندهی فعالیت‌های این حوزه اقدام نموده است.

این طرح با بازتعریف روابط سازمان‌های بالادستی مسجد، ساختاری جدید را برای مدیریت کلان امور مساجد ترسیم می‌نماید تا دستگاه‌های مرتبط به جای پراکنده‌کاری و تداخل کاری با هماهنگی مناسب، به همکاری با یکدیگر بپردازند. ایجاد فضای مفاهمه، هماهنگی و همکاری بین دستگاه‌های ذیربط و تقسیم کار ملی در حوزه مسجد از اهداف این طرح می‌باشد.

امید است با مردود تصویب و عنایت و اجرا قرار گرفتن الزامات ساماندهی فعالیت‌های حوزه مسجد در سطح ملی، شاهد این باشیم که مساجد در جایگاه حقیقی خود قرار گیرند و موجبات کارآمدی و اثربخشی نظام مقدس جمهوری اسلامی و استمرار انقلاب اسلامی به خوبی فراهم شود.

و من الله التوفیق

دکتر - - - - -، ظمی اردکانی - حمید شریفی زارچی